

זבחים מז, א

איזהו מקומן של זבחים?

הפרק החמישי של מסכת זבחים הוא פרק מפורסם מאוד, מכיון שהוא נאמר בתפילות מידי בוקר, כחלק מהקרבנות. את עצם אמירת הקרבנות כחלק מהתפילה הסבירו ע"פ דברי הגמרא:

1. תלמוד בבלי, מסכת תענית דף כז, ב

אמר רבי יעקב בר אחא אמר רב אסי: אלמלא מעמדות לא נתקיימו שמים וארץ, שנאמר "ויאמר, ה' א-לוקים, במה אדע כי אירשנה? אמר אברהם: רבונו של עולם! שמא ישראל חוטאין לפניך, אתה עושה להם קדור המבול וכדור הפלגה? אמר ליה: לאו. אמר לפניו: רבונו של עולם, הודיעני, במה אירשנה? אמר ליה: "קחה לי עגלה משולשת ועז משולשת". אמר לפניו: רבונו של עולם, תינח בזמן שבית המקדש קיים, בזמן שאין בית המקדש קיים מה תהא עליהם? - אמר לו: כבר תקנתי להם סדר קרבנות. בזמן שקוראין בהן לפני - מעלה אני עליהם כאילו הקריבום לפניי, ואני מוחל להם על כל עוונותיהם".

ובאמת, בשולחן ערוך נפסק לקרוא דוקא את הפרק הזה, שמסכם את כל דיני הקרבנות בצורה נוחה וברורה:

2. שולחן ערוך אורח חיים סימן נ

קבעו לשנות אחר פרשת התמיד פרק איזהו מקומן וברייתא דר' ישמעאל, כדי שיזכה כל אדם ללמוד בכל יום מקרא משנה וגמרא, דברייתא דר' ישמעאל הוי במקום גמרא, שהמדרש כגמרא.

אגב, סיבה נוספת לכך שדוקא הפרק הזה נכנס לסידור התפילה היא התופעה הייחודית שבו, שלא מוזכרים בו שמות תנאים ואמוראים, ואין בו אף מחלוקת:

3. בית יוסף אורח חיים סימן נ

וכתב הרא"ה שתיקנו לשנות פרק איזהו מקומן לפי שאין בכל אותו פרק מחלוקת והיא משנה ברורה למשה מסיני עכ"ל:

אין זה אומר שכל מה שנאמר בפרק הזה אין עליו עוררין, שהרי יש תנאים שחולקים על דינים שנאמרו בפרק (כגון על העובדה שאם לא נתן משארות הדם בחטאות הפנימיות על המזבח החיצון לא עיכב), אלא שרבי יהודה הנשיא לא ציין מחלוקות בפרק זה. לכן מתאים לומר את הפרק הזה בתור הקדמה לתפילה, כמו שאמרו חז"ל:

4. תלמוד בבלי ברכות לא, א

תנו רבנן: אין עומדין להתפלל לא מתוך דין, ולא מתוך דבר הלכה, אלא מתוך הלכה פסוקה.

ואולם, מצינו דיון מעניין בשאלה האם מי שאומר את הפרק הזה ואינו מבין את כל מה שהוא אומר מקיים בכך מצוה או לא. המשנה ברורה כותב בפשטות שמי שאומר את המשניות הללו ואינו מבין מה הוא אומר אינו נקרא עוסק במשנה, וממילא לא קיים בזה את מה שרצו חז"ל לתקן שאדם ילמד בכל יום תורה, משנה וגמרא:

5. משנה ברורה סימן נ ס"ק ב

ואין קריאת פרק זה וברייתא זו עולה ללימוד משנה ותלמוד אלא למי שמבין. אבל למי שאינו מבין צריך ללמוד ולהבין, שאם לא כן אינו נחשב ללימוד. דדוקא בתפלה אף שאינו מבין הקב"ה יודע כוונתו, אבל אם אומר המשנה והברייתא ואינו מבין אינו נקרא לימוד. ובפרט עמי הארצות צריך שיבינו הפירוש, כדי שיצאו בזה ידי לימוד מקרא ומשנה וגמרא שצריך האדם ללמוד בכל יום.

ואולם, לכאורה נראה שישנה גמרא מפורשת שסותרת דין זה:

6. תלמוד בבלי עבודה זרה יט, א

ואמר רבא: לעולם ליגרס איניש, ואע"ג דמשכח ואע"ג דלא ידע מאי קאמר, שנאמר: "גרסה נפשי לתאבה", גרסה כתיב ולא כתיב טחנה.

רפ"י

גרסה - לשון גרש כרמל, שלא היה טוחן הדק אלא כריחיים של גרוסות המחלקין חיטה לשנים או לארבע לצורך מאכל.

גרסה נפשי לתאבה - מרוב תאוותי לתורה הייתי שובר לפי היכולת אע"פ שאיני טוחנה הדק ליכנס בעומקה.

מסביר החיד"א, בספרו ['מראית העין'](#) שיש להבדיל בין מי שאינו מסוגל להבין כלל, לבין מי שמסוגל להבין אך אינו טורח להבין את הדברים:

7. מראית העין (הרב חיים יוסף דוד אזולאי, המאה ה-18, חברון) עבודה זרה יט, א

אמר רבא לעולם ליגרס איניש ואע"ג דמשכח דלא ידע מאי קאמר. בספר בינת יששכר כתב דהרב אביו חלק על הרב מגן אברהם או"ח סי' נ, שכתב דקורא משניות אם אינו מבין אין בידו כלום, דאינו נחשב קריאה, דהרי אמר רבא הכא לגרס אע"ג דלא ידע מאי קאמר. וספר הרב אביו ז"ל אין בידו. ונראה דמהא לא קשה על הרב מגן אברהם דהכא מיירי כשאין בידו להבין, והרב מגן אברהם ז"ל מיירי כשיש לו שכל להבין וקורא בבלי דעת. ומיהו נראה דאם מבין פירוש התיבות, הגם שאינו יודע הפירוש האמיתי כמו שפירשו המפרשים, נחשב לימוד.

לסיכום: כיון שיש בידינו יכולת להבין את הפרק הזה, נעשה נסיון להסביר את המשניות באופן שנדע מה כתוב בהם, וגם אם לא הסברנו הכל כפי שפירשו כל המפרשים, הרי שלפחות נוכל לצאת ידי חובת למידת תלמוד לכל הדעות.

המשנה מסדרת את כל הקרבנות לפי סדר מסוים, כאשר קדשי הקדשים מסודרים ראשונים, ואחריהם הקדשים הקלים. אביא את כל הפרק, ותוך כדי קריאתו אסביר את העניינים הדורשים הרחבה מעטה.

8. משנה מסכת זבחים פרק ה

איזהו מקומן של זבחים? קדשי קדשים שחיתתן בצפון פר ושעיר של יום הכפורים¹ שחיתתן בצפון וקבול דמן בכלי שרת בצפון ודמן טעון הזיה על בין הבדים² ועל הפרוכת ועל מזבח הזהב³. מתנה אחת מהן מעכבת. שירי הדם היה שופך על יסוד מערבי של מזבח החיצון⁴, אם לא נתן לא עכב:

פרים הנשרפים⁵ ושעירים הנשרפים⁶ שחיתתן בצפון וקבול דמן בכלי שרת בצפון, ודמן טעון הזיה על הפרוכת ועל מזבח הזהב. מתנה אחת מהן מעכבת. שירי הדם היה שופך על יסוד מערבי של מזבח החיצון, אם לא נתן לא עכב. אלו ואלו⁷ נשרפין בבית הדשן⁸:

¹ שני הקרבנות הללו מסווגים כחטאת

² לא ממש להזות על הארון בין בדי הארון, אלא כנגדם. ההזאות האלה הן אחת למעלה ושבע למטה, כאשר למעלה ולמטה אין הכוונה מעל קו מסוים ומתחת לקו מסוים, אלא שכאשר כף היד מופנית כלפי מעלה זה נקרא למעלה, וכאשר כף היד מופנית כלפי מטה זה נקרא למטה.

³ הזאה על מזבח הזהב נעשתה לפי הסדר הבא: פינה צפון מזרחית, צפון מערבית, דרום מערבית, דרום מזרחית, ואח"כ באמצעו של המזבח מלמעלה עוד שבע הזאות. בגמרא הובאו דעות שונות האם ההזאות הללו נעשו בנפרד לדם הפר ולדם השעיר, או ששניהם מעורבים זה בזה.

⁴ זהו היסוד הקרוב ביותר אליו כשהוא יוצא אל המזבח מתוך האולם.

⁵ פר העלם דבר של ציבור ופר כהן משיח

חטאות הצבור והיחיד : אלו הן חטאות הצבור - שעירי ראשי חדשים ושל מועדות, שחיתתן בצפון וקבול דמן בכלי שרת בצפון, ודמן טעון ארבע מתנות על ארבע קרנות. כיצד? - עלה בכבש⁹ ופנה לשובב, ובא לו לקרן דרומית-מזרחית, מזרחית-צפונית, צפונית-מערבית, מערבית-דרומית. שירי הדם היה שופך על יסוד דרומי¹⁰. ונאכלין לפניו מן הקלעים¹¹ לזכרי כהונה בכל מאכל¹² ליום ולילה עד חצות¹³.

העולה קדשי קדשים שחיתתה בצפון וקבול דמה בכלי שרת בצפון ודמה טעון שתי מתנות שהן ארבע¹⁴ וטעונה הפשט ונתוח וכליל לאישים¹⁵.

זבחי שלמי צבור¹⁶ ואשמות. אלו הן אשמות : אשם גזילות¹⁷, אשם מעילות¹⁸, אשם שפחה חרופה¹⁹, אשם נזיר²⁰, אשם מצורע²¹, אשם תלוי²², שחיתתן בצפון וקבול דמן בכלי שרת בצפון, ודמן טעון שתי מתנות שהן ארבע, ונאכלין לפניו מן הקלעים לזכרי כהונה בכל מאכל ליום ולילה עד חצות :

התודה²³ ואיל נזיר קדשים קלים, שחיתתן בכל מקום בעזרה, ודמן טעון שתי מתנות שהן ארבע, ונאכלים בכל העיר לכל אדם בכל מאכל ליום ולילה עד חצות. המורס מהם²⁴ כיוצא בהם, אלא שהמורס נאכל לכהנים לנשיהם ולבניהם ולעבדיהם :

שלמים קדשים קלים, שחיתתן בכל מקום בעזרה, ודמן טעון שתי מתנות שהן ארבע, ונאכלין בכל העיר לכל אדם בכל מאכל לשני ימים ולילה אחד. המורס מהם²⁵ כיוצא בהן, אלא שהמורס נאכל לכהנים לנשיהם ולבניהם ולעבדיהם :

⁶ שעירי עבודת כוכבים, כאשר בית הדין הורה בשוגג הוראת טעות שגרמה לאנשים לעבוד עבודה זרה.

⁷ פר ושעיר של יום הכיפורים וכן פרים הנשרפים ושעירים הנשרפים.

⁸ מקום מחוץ לירושלים שבו היו משליכים גם את האפר של הדשן מעל גבי המזבח.

⁹ הכוונה שהוא עולה על הכבש הקטן, המגיע אל הסובב.

¹⁰ בתחתית המזבח, בפינה הדרום מערבית של היסוד היו שני נקבים, זה ליד זה. אחד היה בצד הדרומי של המזבח, והשני היה בצד המערבי. זה שהיה בצד המערבי נועד לחטאות הפנימיות, וזה שהיה בצד הדרומי נועד לחטאות החיצוניות, מכיון שזו הנקודה הקרובה ביותר למי שיורד מהכבש הקטן לאחר שהוא נתן על קרנות המזבח.

¹¹ הביטוי 'לפנים מן הקלעים' כוונתו לכל העזרה, אבל המשנה באה לרבות גם את הלשכות שבנויות בעזרה, מה שאין כן לגבי שחיתת קדשים קלים ששחיתתן בכל מקום בעזרה - אבל לא בתוך הלשכות הללו, ולכן שם לא כתוב 'לפנים מן הקלעים' אלא 'בכל מקום בעזרה'.

¹² הכוונה שהם יכולים לאכול את זה צלוי או מבושל, מה שאין כן בקרבן פסח שחייב להיאכל צלוי דווקא.

¹³ המשנה הראשונה במסכת ברכות אומרת שבעצם מעיקר הדין היה אפשר לאכול את זה עד שיעלה עמוד השחר, אבל כדי להרחיק את האדם מן העבירה חזרו חכמים שלא לאכול את זה אחרי חצות.

¹⁴ כאן לא מדובר במתנה ביד, כפי שהיה בשאר הקרבנות עד עכשיו, אלא בזריקה. זורקים את הדם מלמטה על הפינות של המזבח, והדם מתפשט על שתי הצלעות. הפינות שעליהם זורקים הן הפינה הצפון מזרחית והדרום מערבית, והסיבה היא שבפינה הדרום מזרחית לא היה יסוד, והדם צריך לטפוף אל היסוד. גם בעולה, את שירי הדם היו שופכים אל היסוד הדרומי, כמו החטאת.

¹⁵ אמנם העולה עולה כליל לה', אבל לפני כן מפשיטים אותה ומנתחים. הקרב והכרעים נשטפים במים, והאיברים הפנימיים מוקרבים בנפרד. העור אינו עולה למזבח, אלא מגיע לכהנים.

¹⁶ הכוונה לשני הכבשים הבאים עם שתי הלחם בחג השבועות.

¹⁷ מי שנתבע ממון (בין אם זה מכח גזילה, פקדון, משכון וכו') וכפר ונשבע על שקר ואח"כ הודה צריך להחזיר קרן וחומש ואשם.

¹⁸ מי שמעל בקדשי המזבח צריך להחזיר את הקרן, בתוספת חומש ואשם

¹⁹ אשה שחציה שפחה כנענית וחציה בת חורין (כגון שקנו אותה שני שותפים, והאחד שחרר אותה), שהיתה מאורסת לעבד עברי ובא עליה אדם אחר, הוא חייב קרבן אשם.

²⁰ מי שנדר להיות נזיר, אך באמצע ימי נזירותו נטמא בטעות צריך (לאחר טהרתו, כמובן) להביא קרבן אשם, ואח"כ יתחיל מחדש למנות את ימי הנזירות שלו.

²¹ אדם שהיה מצורע, ונרפא מצרעתו ונטהר, בסוף ימי טהרתו צריך להביא קרבן אשם.

²² אדם שמסופק אם עבר עבירה, שאם עושים אותה במזיד חייבים כרת, ובשוגג חייבים קרבן חטאת, אבל הוא אינו יודע בוודאות אם עבר על העבירה או לא, צריך להקריב קרבן אשם תלוי. לכשיודע לו שהוא אכן חטא - הוא יצטרך להביא קרבן חטאת.

²³ מי שניצל מאחד מארבעת הדברים שכיום מברכים עליהם ברכת הגומל, ודרשו עליהם את הפסוק 'וכל החיים יודוך סלה', חיים : חולה שנתרפא, יורדי הים, יוצא מבית האסורים והולכים מדבריות. קרבן התודה בא עם ארבעים לחמים וזמן האכילה הוא קצר יותר מרוב הקדשים הקלים, כדי שאדם ישתף כמה שיותר אנשים בסעודה זו וכך יתפרסם הנס שנעשה לו.

²⁴ בתודה - הכוונה לחזה ולשוק ולחלות שנאכלים לכהנים, ובאיל נזיר הכוונה לזרוע, חזה, שוק, חלת מצה ורקיק.

הבכור²⁶ והמעשר²⁷ והפסח קדשים קלים, שחיתתן בכל מקום בעזרה, ודמן טעון מתנה אחת, ובלבד שיתן כנגד היסוד²⁸. שינה באכילתן: הבכור נאכל לכהנים, והמעשר לכל אדם, ונאכלין בכל העיר, לכל אדם²⁹, בכל מאכל, לשני ימים ולילה אחד. הפסח אינו נאכל אלא בלילה, ואינו נאכל אלא עד חצות³⁰, ואינו נאכל אלא למנויו, ואינו נאכל אלא צלי:

לצורך מי שנוח לו יותר לראות את הדברים בצורה של טבלה, זהו סיכום של כל הנאמר בפרק זה:

	היכן נשחט	הזאה	היכן נאכל	מי אוכל	מתי אוכלים	המורם מהם
פר ושעיר של יוה"כ	צפון	בין הבדים, פרוכת, מזבח הזהב. שיירים ביסוד מערבי	נשרף	-----	-----	-----
פרים ושעירים הנשרפים	צפון	פרוכת, מזבח הזהב. שיירים ביסוד מערבי	נשרף	-----	-----	-----
חטאת	צפון	ארבע. שיירים ביסוד דרומי	בעזרה	זכרי כהונה	יום ולילה	-----
עולה	צפון	2 שהן 4	עולה כליל	-----	-----	-----
שלמי ציבור ואשם	צפון	2 שהן 4	בעזרה	זכרי כהונה	יום ולילה	-----
תודה ואיל נזיר	עזרה	2 שהן 4	כל העיר	כל אדם	יום ולילה	כהנים וב"ב
שלמים	עזרה	2 שהן 4	כל העיר	כל אדם	שני ימים	כהנים וב"ב
בכור	עזרה	אחת	כל העיר	כהנים	שני ימים	-----
מעשר	עזרה	אחת	כל העיר	כל אדם	שני ימים	-----
פסח	עזרה	אחת	כל העיר	מנויו	עד חצות. צלי.	-----

²⁵ חזה ושוק

²⁶ בכור זכר, פטר רחם של בהמה טהורה של ישראל.

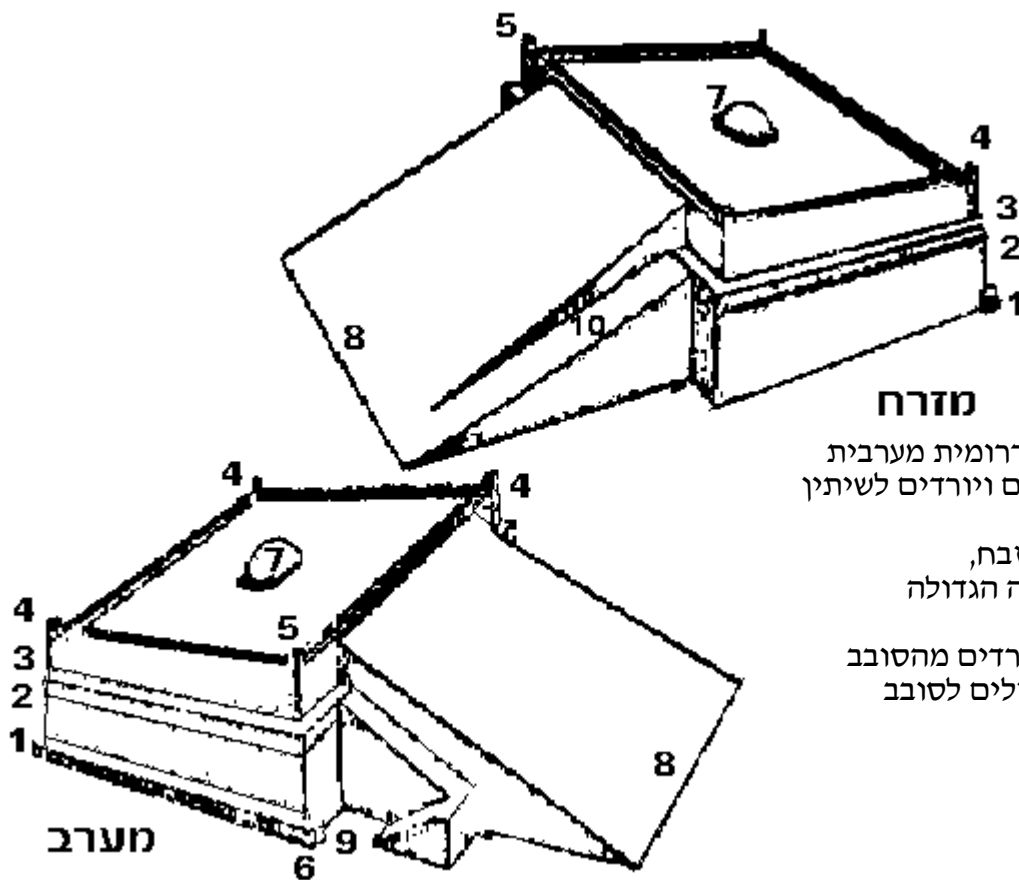
²⁷ בסוף כל שנה סופרים את מספר הוולדות שנוולדו השנה, וכל עשירי יהיה מעשר. דינו הוא להיאכל ע"י הבעלים בירושלים, והכהנים אינם מקבלים ממנו כלום - אפילו לא חזה ושוק - ורק האימורים קרבים על גבי המזבח.

²⁸ כלומר שהזריקה נעשית באחד הקרנות שיש בהם יסוד, והיות ובצד מזרח לא היה יסוד כלל, וגם בצד הדרומי (הצד של הכבש) היסוד הוא רק בפינה, אין להזות את הדם בצדדים הדרומי או המזרחי אלא רק בצד הצפוני או המערבי.

²⁹ יש שאינם גורסים מלים אלו, כי הבכור אינו נאכל לכל אדם, כאמור, אלא רק לכהנים.

³⁰ כאן, בניגוד לחצות שנאמר במשניות הקודמות, לא מדובר בהרחקה של חכמים אלא בעיקר הדיון, מכיון שמכת בכורות היתה בחצות הלילה.

תרשים של המזבח: (מתוך אתר [ידעת?](#)) ושל בית המקדש (מתוך [ויקיפדיה](#)):

1. היסוד
2. חוט הסיקרא
3. הסובב
4. קרנות המזבח

5. שני הנקבים בקרן דרומית מערבית שם מנסכים הנסכים ויורדים לשיתין
6. השיתין
7. התפוח באמצע המזבח, שהוא מקום המערכה הגדולה
8. הכבש
9. כבש קטן שמשם יורדים מהסובב
10. כבש קטן שמשם עולים לסובב

